

ذات السلاسل

۷۵۹

قرار گرفته بود. به قولی نیز مشرکان از ترس آنکه در آنجا به آنها حمله شود، زنجیروار به یکدیگر پیوسته بودند تا نگریزند (بکری، ج ۳، ص ۷۴۴؛ ابن حجر عسقلانی، ج ۷، ص ۱۹؛ صالحی شامی، ج ۶، ص ۱۷۲؛ حلی، ج ۳، ص ۲۶۷). ذات السلاسل (در شمال جزیره العرب) بعد از وادی القری و در جانب شام بود و با مدینه ده روز راه فاصله داشت (ابن سعد، همانجا؛ یعقوبی، ج ۲، ص ۷۵؛ ابن کثیر، ج ۴، ص ۲۷۳؛ قس قطب راوندی، ج ۱، ص ۱۶۸: پنج مرحله).

عمرو بن عاص با مشاهده انبوه سپاه دشمن، بیکی به مدینه فرستاد و از پیامبر کمک خواست (واقدی، همانجا؛ نیز مسعودی، ص ۲۶۵، که سپاه دشمن را گروههایی از رومیان و عربهای مسیحی دانسته است). پیامبر دوستان تن از مهاجران و انصار را، که ابوبکر و عمر نیز در میان آنان بودند، مجهز کرد و به فرماندهی ابو عبیده بن جراح به یاری او فرستاد و به ابو عبیده فرمان داد که در فرماندهی لشکر با عمرو بن عاص اختلاف نظر نداشته باشد (واقدی، همانجا).

با پیوستن نیروی کمکی، سپاه عمرو بن عاص به پانصد تن رسید که به رغم اختلافات و گفتگوهایی که درباره فرماندهی کل و امامت نماز میان عمرو و ابو عبیده پیش آمد، نهایتاً عمرو بن عاص منصب خود را حفظ کرد و همه از او اطاعت کردند (واقدی، ج ۲، ص ۷۷۱؛ ابن هشام، همانجا).

مسلمانان تمام سرزمین قبیله بلی را طی کردند و بر آن استیلا یافتند. سپاه مسلمانان به هر منطقه‌ای می‌رسیدند، دشمنان از آنجا می‌گریختند. به این ترتیب، مسلمانان تا دورترین منزلگاههای قبایل بلی و عذره و بلقین پیش رفتند. در آنجا پس از جنگی کوتاه با گروهی از سپاه دشمن که به شکست دشمن انجامید، و توقی چندروزه، با غنیمت گرفتن تعدادی شتر و گوسفند به مدینه بازگشتند (واقدی؛ یعقوبی، همانجا؛ قس بلاذری، ج ۱، ص ۴۸۸ و ج ۱۰، ص ۲۷۸: عمرو با دشمن که از اجتماع قبایل قضاعه، عامله، لخم و جذام فراهم شده بود، روبه‌رو شد و از آنان بسیاری را کشت و غنیمت گرفت). عمرو سپس عوف بن مالک اشجعی را نزد پیامبر فرستاد تا مژده بازگشت و سلامت مسلمانان و خبر این جنگ را به پیامبر دهد (ابن سعد، ج ۲، ص ۱۳۱). در این لشکرکشی که برخی منابع از آن با تعبیر غزوه (واقدی، ج ۱، ص ۶، ج ۲، ص ۷۶۹؛ ابن هشام، همانجا) و بعضی با عنوان سریه (ابن سعد، همانجا؛ خلیفه بن خیاط، ص ۳۹) یاد کرده‌اند، برخی از مسلمانان به فرمانهای عمرو بن عاص معترض بودند و هنگام بازگشت به مدینه از او نزد پیامبر شکایت کردند (برای دلایل این اعتراضها - واقدی، ج ۲، ص ۷۷۰، ۷۷۳-۷۷۴؛ یعقوبی، همانجا؛ مسعودی، ص ۲۶۵-۲۶۶). جعفر مرتضی عاملی با ذکر پاره‌ای ملاحظات در مضمون

قطایه، [حلب] ۱۹۷۸/۱۳۹۸؛ نورالدین محمد بن عبدالله شیرازی، طب داراشکوه = علاجات داراشکوه، نسخه خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش ۶۲۲۶؛ احمد بن محمد طبری، المعالجات البقراطية، چاپ عکسی از نسخه خطی کتابخانه ملی ملک، ش ۴۴۷۴، چاپ فؤاد سزگین، فرانکفورت ۱۹۹۰/۱۴۱۰؛ علی بن سهل طبری، فردوس الحکمة فی الطب، چاپ محمد زبیر صلیقی، برلین ۱۹۲۸؛ محمد بن یوسف طیب هروی، بحر الجواهر، چاپ سنگی تهران ۱۲۸۸؛ علی بن عباس مجوسی، کامل الصناعة الطبية، ج ۱-۲، بلاق ۱۸۷۷/۱۲۹۴، در الطب الاسلامی، ج ۴۱-۴۲، چاپ انست فرانکفورت: معهد تاریخ العلوم العربیة و الاسلامیة، ۱۹۹۶/۱۴۱۷؛ محمد اعظم ناظم جهان، کتاب اکسیر اعظم، ج ۲، چاپ سنگی [لکهنو] ۱۸۸۴، چاپ انست تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، ۱۳۸۳ ش؛

Tinsley Randolph Harrison, *Harrison's principles of internal medicine*, ed. Antony S. Fauci, et al., New York 2008; Hippocrates, *Kitāb Buqrāt fi'l-akh lāt*, ed. and tr. J. N. Mattock, Cambridge 1971.

/ محمد صدر /

ذات السلاسل، عنوان دو نبرد در صدر اسلام.

۱) نبردی که در جمادی الآخرة سال هشتم هجرت در فاصله سَریة / غزوة مؤتة و غزوة فتح مکه رخ داد (واقدی، ج ۱، ص ۶؛ قس خلیفه بن خیاط، ص ۳۹: سال هفتم؛ صالحی شامی، ج ۶، ص ۱۷۲: قبل از غزوة مؤتة). بنابر روایت متداول در اکثر منابع سیره و تاریخ، پیامبر اسلام با شنیدن خبر اجتماع گروههایی از قبیله بنی قضاعه و احتمال حمله آنان به اطراف مدینه، با هدف پیشگیری از تهاجم آنان، سیصد تن از برگزیدگان مهاجر و انصار را به فرماندهی عمرو بن عاص* به ذات السلاسل فرستاد و دستور داد که در مسیر حرکت از قبایل عرب مانند بلی* و عذره* و بلقین* نیز کمک بگیرند (واقدی، ج ۲، ص ۷۷۰؛ ابن سعد، ج ۲، ص ۱۳۱؛ طبری، ج ۳، ص ۳۱-۳۲).

گفته شده است که پیامبر، عمرو بن عاص را به فرماندهی این گروه انتخاب کرد، زیرا جده‌اش (مادر عاص بن وائل) از قبیله بلی بود و این امر می‌توانست در جذب آنان به اسلام مؤثر باشد (واقدی، همانجا؛ ابن هشام، ج ۴، ص ۲۷۲؛ طبری، ج ۳، ص ۳۱). گروه برگزیده برای غافلگیری، شبها راه می‌پیمودند (واقدی؛ ابن سعد، همانجا)، تا آنکه در سرزمین جذام (یا بنی عذره) به آبگاهی رسیدند که آن را سَلْسَل (سلاسل) می‌نامیدند. از این رو این جنگ به ذات السلاسل معروف شد (ابن هشام، همانجا؛ طبری، ج ۳، ص ۳۲). درباره سبب نام‌گذاری این محل به ذات السلاسل همچنین گفته شده است که آنجا ماسه‌زاری در بیابان بود که زنجیروار (و لایه لایه) روی هم

60. Batın İdam Seriyyesi	Batın İdam Seriyyesi (200363)	629
61. Mekke'nin Fethi, Huneyn ve Taif Gazveleri	Huneyn Gazvesi (081943) Taif (190186)	629
62. Uyeyne b. Hişn Seriyyesi	Uyeyne b. Hişn (200192)	653
63. Kutbe b. 'Amir'in Haş'am Seriyyesi	Kutbe b. Amir (111442)	653
64. ed-Dahhâk b. Sufyân el-Kilâbî'nin Hârişe b. 'Amr Kabilesi Seriyyesi	Dahhak b. Sufyan (240024)	653
65. 'Alkame b. Mucezziz el-Mudlicî Seriyyesi	Alkame b. Mucezziz (011553)	654
66. 'Ali b. Ebi Tâlib'in el-Fuls Seriyyesi	Ali (011422)	654
67. 'Ukkâse b. Mihsân'ın el-Cinâb Seriyyesi	Ukkase b. Mihsan (200060)	654
68. Tebûk Gazvesi	Tebuk Gazvesi (190431)	655
69. Zâtu's-Selâsil Seriyyesi	Zatü'sselâsil Gazvesi (230083)	657
70. Hâlid b. el-Velîd'in Yemen'e Gönderilmesi	Halid b. Velid (080311)	658
71. 'Ali b. Ebi Tâlib'in Yemen'e Gönderilmesi	Ali (011422)	658
72. Usâme b. Zeyd'in Şam Tarafına Gönderilmek Üzere Tayini	Usame b. Zeyd (200326)	658
F. Bazı Önemli Olaylar		660
1. Komşu Ükelere Davet Mektuplarının Gönderilmesi		660
2. Zekat Memurlarının Gönderilmesi		661
3. 'Amr b. el-Âs, Hâlid b. el-Velîd ve 'Osmân b. Talha'nın Medine'ye Gelişleri		662
4. Ebû Bekr'in Hac Emiri Tayin Edilmesi		663
G. Medine'ye Gelen Heyetler		664
1. Gıfâr Heyeti	Gıfar (Beni) 070199	664
2. Cuheyne Heyeti	Cuheyne (Beni) 030647	665
3. Müzeyne Heyeti	Muzeyne (Beni) 132831	665
4. Eşca' Heyeti		666
5. Sa'd b. Bekr Heyeti	Sa'd b. Bekir (Beni) 180067	666
6. Devs Heyeti	Davs (Beni) 040430	667
7. Benû'l-Eş'ar Heyeti	Eslar (Beni) 051072	668
8. Benû Hanîffe Heyeti	Hanife (Beni) 080928	668
9. 'Abdu'l-Kays Heyeti	Abdul-kays (Beni) 010458	670
10. 'Abd b. 'Adiy Heyeti		671
11. 'Amir b. Sa'sa'a Heyeti	Amir b. Sa'sa'a (011669)	672
12. Süleym Heyeti	Suleym (Beni) 181391	673
13. Temim Heyeti	Temim (Beni) 130665	673
14. Esed Heyeti	Esad (Beni) 050988	674
15. Kilâb Heyeti	Kilab b. Rabia (Beni) 111080	674
16. et-Tay' Heyeti	Tay (Beni) 190445	675
17. Sa'du Hüzeym Heyeti	Sa'du Hüzeym 180076	676
18. 'Uzre Heyeti	Uzre (Beni) 200206	677
19. Hüseyin Heyeti		677
20. Beliy Heyeti	Beli (Beni) 020500	678
21. Şa'lebe Heyeti	Se'lebe (Beni) 180337	678
22. Selâmân Heyeti		679
23. Kinâne Heyeti	Kinane (Beni) 111097	679
24. Hemdân Heyeti	Hemdân (Beni) 081045	680
25. Şakîf Heyeti	Sakif (Beni) 180337	680
26. Ferâze Heyeti	Fezare (Beni) 060344	681
27. Murre Heyeti		681
28. Himyer Heyeti		682
29. Dâriyyûn Heyeti		682
30. Behrâ' Heyeti	Behra (Beni) 020535	682

GAZVETÜ ZATÜ SELASİL ↗

297-92
HAY.B

Bencetâ- Mehâfil- I, 363 v.d.

ZÂTÜ SELÂSİL GAZVESİ

297-92
- 504.H

Nasâisü- Kübrâ- I, 434

ZÂTÜ SELÂSİL GAZVESİ

953-2-SEB-K.

Tarihü- Medine- I, 301-302

ZATÜ SELÂSİL SEFERİ

İTÜ

Eyyâmü- A'rab Fil İslâm - 185 v.d.

GAZVETÜ ZÂTIS SELASİL

El-Mufassal- N, 262

953-ALİM

فقيه السنة

خروج أحاديث الكتاب

الحديث العلامة الشيخ محمد ناصر الدين الألباني

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10886
Tesniif No. :	297-92 GAZ-F

دار الفقه

1989

22 MAYIS 1987

Zâ'ûsselâsil Gazvesi

370-371

فلما وصل أبو عبيدة قال له عمرو : إنما جئت مدداً لي ، فقال له أبو عبيدة : لا ، ولكنني على ما أنا عليه وأنت على ما أنت عليه ! فقال عمرو : أنت مددٌ لي ! - وكان أبو عبيدة رجلاً ليناً سهلاً ، هينا عليه أمر الدنيا - فقال : يا عمرو ، إن رسول الله ﷺ قال لي : لا تخطفها ، وإنك إن عصيتني أطعتك ! قال عمرو : فإني أمير عليك ، وإنما أنت مددٌ لي . قال : فدونك ، فصلتني عمرو بالناس وتولى قيادهم جميعاً .

وأخذ عمرو يطارد القبائل الموالية للروم ، فتوغل في بلاد بلي وعذرة وبلقين وطية . وكلما انتهى إلى موضع قيل له كان هنا جمع فلما سمعوا بك تفرقوا ! وظفر مرة بواحد من هذه الجموع فاقتتلوا ، وحمل عليهم المسلمون فهزموا ، وأعجزوهم هرباً في البلاد .

ومع أن عمراً دواخ أولئك الأعراب وشتت شملهم ؛ إلا أنه لم يلقهم في معركة حاسمة ، وعلى أية حال فإن سمعة المسلمين ازحاح عنها غبار كثير بهذه الغزوة .

* * *

وحدث أن عمرو بن العاص احتلم في نيلة باردة ، وخشي على نفسه إن اغتسل أن يعتل فتيماً وصلّى بالناس ، وكان بعض الصحابة شك في هذا الصنيع من عمرو ، فذهب إلى النبي ﷺ يقول له : إن عمراً صلّى بنا وهو جنب ! فقال الرسول : يا عمرو ، صليت بأصحابك وأنت جنب ؟ فأخبره بالذي منعه من الاغتسال . لقد خاف على نفسه قسوة البرد ، والله يقول :

« ولا تقتلوا أنفسكم إن الله كان بكم رحيماً » (١) .

فضحك الرسول ولم يقل شيئاً (٢) .

وفقه عمرو في هذه المسألة صحيح ، فإن التيمم يجوز إذا كان استعمال الماء مظنة الضرر .

قال عبد الله : فجيء بنا كأننا أفراخ ، فقال : ادعوا إليّ الحلاق ، فجيء بالحلاق فحلق رؤوسنا ، ثم قال الرسول عليه الصلاة والسلام - مداعباً - : أما محمد فشيبيه عننا أبي طالب . وأما عبد الله فشيبيه خلكتي وخلقي . ثم أخذ بيدي فأشالها وقال : اللهم اخلّف جعفرأ في أهله ، وبارك لعبد الله في صفقة يمينه - قالها ثلاث مرات . قال عبد الله : وجاءت أمنا فذكرت له يتمنا ، وجعلت تحزّنه ، فقال لها النبي : « العيلة تخافين عليهم وأنا وليهم في الدنيا والآخرة » (١) .

ولم ير المسلمون في نتائج « مؤتة » ما يسكن نائرتهم ، فإن القبائل المنتصرة بالشمال استظهرت بالرومان على مقاتلتهم ، واستطاعت بذلك النجاة من عدوانها على الحارث بن عمير ، ولا بد من قذف الرعب في قلوبها ، وإشعارها بأن بعوث الإسلام لا تلقى هذا الهوان . وهكذا اتجه نشاط المسلمين العسكري إلى ميدان جديد بعيد .

ذات السلاسل

كانت « مؤتة » في جمادى الأولى من السنة الثامنة ، ولم يلبث المسلمون طويلاً بعدها حتى عادوا إلى مشارف الشام يلاحقون خصومهم قبل أن يستريحوا ، فخرج « عمرو بن العاص » ليؤدب القبائل الضاربة هناك إلا أنه خشي من كثرة عدوه ، فأرسل إلى النبي ﷺ يطلب مدداً ، وانحاز إلى ماء يسمى السلاسل حتى يجيئه العون .

وبعث رسول الله ﷺ جيشاً من المهاجرين الأولين - فيهم أبو بكر وعمر - يقوده أبو عبيدة بن الجراح . ووصّاه رسول الله حين وجهه لنجدة « عمرو » فقال : لا تخطفنا (٢) .

(١) حديث صحيح ، أخرجه أحمد (رقم ١٧٥٠) بإسناد صحيح على شرط مسلم ، وبعضه عند أبي داود والنسائي والحاكم وصححه ووافقه الذهبي .

(٢) ضعيف ، رواه ابن إسحاق عن محمد بن عبد الرحمن بن عبد الله بن الحصين التميمي مرسلًا .

(١) سورة النساء : ٢٩ .
(٢) صحيح ، أخرجه أبو داود والدارقطني والحاكم والبيهقي بإسناد صحيح عن عمرو بن العاص ، وقد تكلمت على الحديث في « صحيح سنن أبي داود » (رقم ٣٦٠ ، ٣٦١) .

IRCICA جمهورية مصر العربية
المجلس الأعلى للشؤون الإسلامية
لجنة إحياء التراث الإسلامي

سبل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد

للإمام محمد بن يوسف الصائحي الشافعي المتوفى سنة ٩٤٤هـ

الجزء السادس

تصنيف

الأستاذ إبراهيم الترمذي الأستاذ عبد الكريم العزبائي

القاهرة

١٤٦٢ هـ - ١٩٨١ م

28 EYLÖL 1992

الباب السابع والأربعون

Zatü'sselasil Seriyyesi

في سيرة عمرو بن العاص إلى ذات السلاسل في

جمادى الآخرة سنة ثمان ٢٦٢

23 EYLÖL 1996

ZATÜ'SSELASIL
SERIYYESI
ذات السلاسل

عد - ٢٦٢ ق ١ ص ٩٤

قد - ص ٣١٥

WENSINCK AREN JEAN, MİFTAHU KÜNUZÜ's-SÜNNE.

Trc: ABDÜLBAKİ MUHAMMED FUAD, BEYRUT 1983. ss . 200 DİA DM NO: 04160.

KISALTMALAR:

بخ = صحيح البخاري، مس = صحيح مسلم، بد = سنن أبي داود، تر = سنن الترمذي، نس = سنن النسائي، مج = سنن ابن ماجه، مي = سنن
الدارمي، ما = موطأ مالك، ز = مسند زيد بن علي، عد = طبقات ابن سعد، حم = مسند احمد بن حنبل، ط = مسند الطيالسي، هش = سيرة ابن
هشام، قد = مغازي الواقدي